

Шпак М.С.,

магістр Університету банківської справи НБУ, м. Київ

ФІНАНСУВАННЯ ПРОЕКТІВ: РЕАЛІЇ УКРАЇНИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті висвітлюються теоретичні та практичні аспекти розширення інвестиційного потенціалу небанківських фінансово-кредитних установ, на прикладі страхових організацій. Увага приділена основним проблемам розвитку проектного фінансування в Україні та можливих шляхах їх подолання з за рахунок підвищення інвестиційної активності страхових організацій як важливих інституційних інвесторів.

The paper is focused on theoretical and practical aspects of enforcing investment potential of non-bank financial institutions in Ukraine. The accent is made on the role of insurance companies and there capacity to participate in long-term project financing as powerful institutional investors.

У кожній державі з ринковою економікою існує розгалужена мережа фінансових, інвестиційних, кредитних інститутів, які є суб'єктами інвестиційної діяльності. Україна, утверджуючи ринкові відносини, врегульовуючи інвестиційну політику, намагається створити відповідні інституції та інститути, необхідні для ефективної і результативної інвестиційної діяльності.

Протягом останніх років проблеми довгострокового інвестування неодноразово знаходили відображення у працях вітчизняних вчених і практиків: Базилюка Я.Б., Жаліла Я.А., Кваснюка Б.Є., Стельмаха В.С., Філонюка О.В., Юценка В.А. та ін. Проблема ефективного використання наявних фінансових ресурсів не є новою і для зарубіжних країн, а отже привертала неабияку увагу і зарубіжних фахівців, серед яких: Даннінг Дж., Енрайт М. та ін. Незважаючи на

значний загальносвітовий науковий доробок, проблема розширення інвестиційних ресурсів і по цей час залишається вивченою недостатньо глибоко, а з тим залишає місце для подальших наукових досліджень. На нашу думку обрана нами проблематика подальшого розвитку проектного фінансування в Україні є надзвичайно актуальною і важливою.

За сучасних умов в Україні виникла нагальна потреба в розширенні можливостей реального сектору. Так, за даними Міністерства економіки України суттєвих фінансових ресурсів, необхідних для подальшого розвитку, потребують промисловість і будівництво, тобто довгострокові проекти, так звані проекти строкового розвитку. Вочевидь, при цьому перевага повинна надаватися підприємствам, котрі мають обґрунтовану комплексну інвестиційну програму.

Аналізуючи попередні дані про структуру ВВП України в 2007 р., можна зауважити, що приблизно 50% ВВП утворено у сфері послуг, серед яких і фінансові, що їх надають фінансово-кредитні інституції.

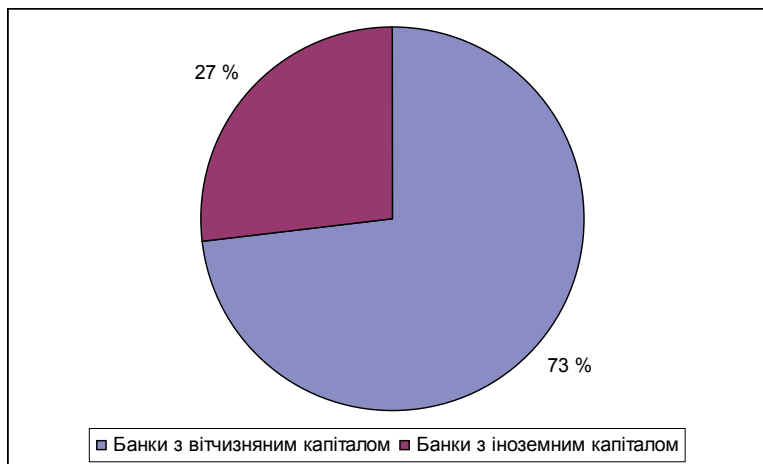
Основними функціями фінансових інститутів у будь-якій ринковій економіці, перш за все, є створення сприятливого середовища для нагромадження фінансових ресурсів суб'єктами господарювання (фізичними і юридичними особами) і забезпечення функціонування ефективного механізму перетворення залучених коштів в інвестиційні ресурси. Для потреб цієї роботи зосередимось на одній з цих функцій – акумулюванні заощаджень і їх подальшому перерозподілі в реальний сектор економіки країни. Трансформація фондів від утримувачів заощаджень до позичальників може здійснюватися як прямо (безпосередньо), так і опосередковано (за допомогою фінансових посередників).

На даному етапі актуально розглянути діяльність банківських і небанківських фінансових посередників, до яких по праву відносять страхові компанії, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії тощо, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг. Із теорії відомо, що фінансовою установою є юридична особа, яка надає одну або декілька фінансових послуг [4], а перелік фінансових послуг дозволяє розподілити фінансове посередництво на банківське і небанківське (всі вище перераховані небанківські фінансово-кредитні установи).

Проаналізувавши сучасну структуру зареєстрованих в Україні фінансово-кредитних установ, можна зробити висновок, що на сьогодні саме банки та страхові компанії, володіючи суттєвими фінансовими ресурсами, здатні стати основним трансмісійним механізмом між власниками вільних фінансових ресурсів та реальним сектором, використавши такі сучасні інструменти інвестування, як проектне фінансування: через ринок цінних паперів і кредитний ринок.

Так на сьогодні кількість банків, які мають ліцензію Наці-

онального банку України на здійснення банківських операцій станом на кінець 2007 року, становила 175 банків, серед яких, як показано на рис.1, з вітчизняним капіталом – 128, з іноземним капіталом – 47, із них зі 100 % іноземним капіталом – 17.

Рис. 1. Структура зареєстрованих в Україні банків залежно від походження капіталу, станом на 1.01.2008 р.*

* Побудовано авторами на основі даних НБУ [8].

Крім операцій з цінними паперами як інвестиційних операцій, банк може здійснювати прямі банківські інвестиції. Згідно з Законом України "Про банки і банківську діяльність" [5], банки мають право здійснювати прямі інвестиції без письмового дозволу Національного банку України у разі, якщо: інвестиція в будь-яку юридичну особу становить не більше 5% регулятивного капіталу банку; юридична особа, в яку здійснюється інвестиція, веде виключну діяльність з надання фінансових послуг; регулятивний капітал банку повністю відповідає вимогам для інвестицій, встановлених нормативно-правовими актами Національного банку України. Пряма чи опосередкована участь банку в капіталі будь-якого підприємства, інвестування в цінні папери установи не повинна перевищувати 15% капіталу банку. Сукупні інвестиції не можуть перевищувати 60% розміру капіталу банку. Отже, комерційні банки можуть брати участь в інвестуванні таким чином: обслуговувати рух коштів, що належать інвесторам-клієнтам і призначені для інвестування; мо-

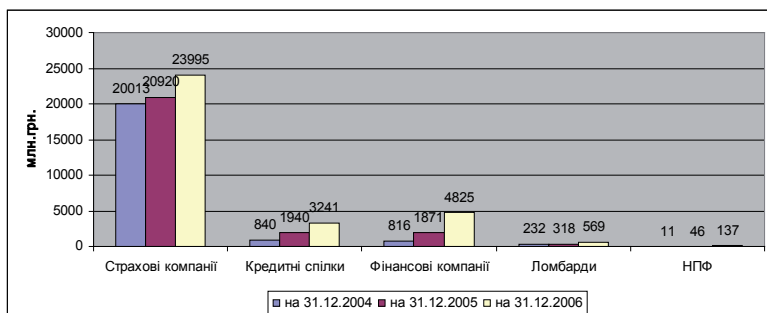
білізувати накопичення для заощаджень і спрямовувати їх на інвестування через ринок цінних паперів; вкладати в інвестиційні проекти власні і залучені ресурси [1, с. 22].

Збільшити інвестиційний потенціал комерційні банки мають можливість за рахунок заощаджень населення. За різними оцінками, інвестиційний потенціал населення України становить від 20 млрд. грн. до 20 млрд. дол. США., в той час як на строкових депозитах комерційних банків України розміщено лише приблизно 122 млн. грн. (за даними НБУ за 2007 р.) Тенденція нарощування [8] депозитів свідчить про зростаючу довіру населення до банків. У розвинених країнах заощадження населення і до цього часу залишаються головним інвестиційним джерелом [10, с. 35-38].

У цьому контексті варто зауважити, що оскільки банківська діяльність як така є досить ризиковою (за наданими кредитами і розміщеними коштами в інвестування існує імовірність неповернення), суттєвим, на нашу думку, є взаємозв'язок банків зі страховими компаніями. Фактично мова йде про страхові внески, які роблять банки, страхуючи себе від можливих втрат, пов'язаних з реалізацією того чи іншого інвестиційного проекту, що відповідно стає джерелом акумулювання коштів у страхових компаній, які практично також можуть і повинні бути використані на інвестиційні потреби економічної системи, що власне і відбувається у багатьох країнах з розвиненими ринковими економіками (наприклад, США, Велика Британія, Німеччина тощо) [6, с. 93-100].

Проаналізувавши ринки фінансових послуг в Україні, можна зауважити, що лєвова частка (95%) усіх фінансових послуг надається через банківську систему, в той час як на небанківські фінансові установи припадає лише 5%. Однак цей факт зовсім не означає, що необхідністю розвитку останніх можна знехтувати. Темпи приросту залучених небанківськими фінансовими установами коштів фізичних і юридичних осіб за 2005-2006 рр. вражають. Їх деталізація подана на рис. 2.

Так, станом на кінець 2007 року в Україні кількість зареєстрованих страхових компаній становила 442, в тому числі страхування життя здійснювали 64 компанії, іншими видами страхування займалися 378 компаній. Із загальної кількості 66 компаній з іноземним капіталом, з вітчизняним – 376 (рис.3) [3].

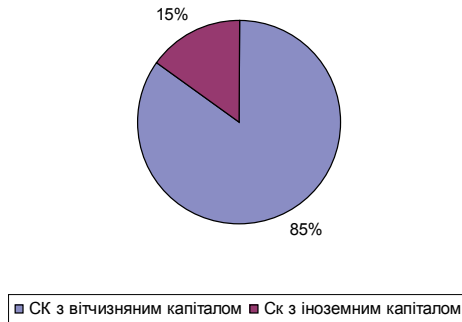
**Рис. 2. Динаміка обсягів активів
небанківських фінансових установ**

Враховуючи ринкові частки фінансово-кредитних установ, вочевидь, можна зауважити, що лідерські позиції в інвестиційній діяльності має по праву банківська система, а страхові компанії не зовсім чітко усвідомлюють свої можливості, наприклад, у проектному фінансуванні. Більшість тимчасово вільних коштів власників заощаджень акумулюється здебільшого на коротко- і середньострокових депозитних рахунках комерційних банків, хоча в контексті проектного фінансування, що за визначенням є довгостроковим, більшим потенціалом володіють страхові компанії (наприклад, кошти, акумульовані у страховиків від страхування життя чи медичного страхування, є фактично довгостроковим ресурсом), який не можна оминати увагою в контексті подальшого розвитку фінансових послуг в Україні.

Так, у 2006 році страхові компанії залучили 23 995 млн. грн., що за даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України становить 2,6% ВВП (однак середній показник по країнах ЄС становить близько 25%), за цей самий період у банківську систему було залучено майже в 5 разів більше - 121 943 млн. грн., або приблизно 15% ВВП (для порівняння, середній показник по країнах ЄС – 45% ВВП).

Страхові компанії в багатьох, наприклад європейських, країнах – найважливіші інституціональні інвестори, що ефективно розміщують кошти і керують активами, зроблені ними інвестиції активізують фондовий ринок, а обсяги акумульованого страховою системою капіталу не поступаються масштабам накопичувальної пенсійної чи системи сфери колективного інвестування. Концентрація значних фінансових ресурсів у страхових

компаніях перетворює страхування на один з найважливіших механізмів трансформації суспільних заощаджень в інвестиції, як правило, через механізми проектного фінансування.

Рис. 3. Структура реєстру страхових компаній в Україні в залежності від походження капіталу, станом на 1.01.2008 р. **

** Побудовано авторами на основні даних Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України

Потенційним джерелом довгострокових інвестиційних ресурсів страхових компаній можуть бути страхові премії, якими вони володіють. Так, чисті страхові премії у 2007 році склали близько 70% від усіх залучених (табл.) [2].

У розвинутих країнах компанії страхового сектору генерують прибуток переважно за рахунок реалізації успішної інвестиційної політики, а високий рівень конкуренції на страхових ринках не дозволяє одержувати значний дохід безпосередньо від страхування.

На жаль, для українських страхових компаній така практика ще не надто поширена. Їх прибуток переважно пов'язаний з доходами від страхової, а не інвестиційної діяльності. А західна практика показує, що страховики, які недостатньо стежать за одержанням інвестиційного доходу, здебільшого програють у конкурентній боротьбі: компанії, що отримують більш високий інвестиційний дохід, зможуть знижувати тарифи, що і надає конкурентні переваги.

Сьогодні більшість страхових компаній обирають шлях розміщення активів у банківські депозити. Така форма отримання прибутку має право на існування. Але фактично мова йде про розширення можливостей банківського сектору, а не посилен-

ня потенціалу страхових компаній. Ті самі кошти, інвестовані в певні проекти, а не вкладені на депозитні рахунки банків, могли б принести страховим компаніям значно більші доходи і вивести їх на якісно новий рівень надання послуг. Розміщаючи гроші на депозит, страхові компанії розраховують у відповідь одержати від банку "довгостроковий бізнес" у вигляді додаткових "замовлень" на страхування кредитів і об'єктів кредитування, і, на жаль, не використовують наявні можливості "самостійного" проектного фінансування.

Таблиця 1.
Динаміка залучених і виплачених коштів страховими компаніями України за 2005-2007 роки (за попередніми даними)

	2005	2006	2007
Чисті страхові премії (валові премії за мінусом премій переданих на внутрішньому ринку перестраховування), млн. грн.	7 482,8	8 769,4	8 553,3
Чисті страхові виплати (валові виплати за мінусом виплат сплачених на внутрішньому ринку перестраховування), млн. грн.	1 546,7	2 326,2	2 586,3
Рівень чистих виплат, %	20,7	26,5	30,2
Рівень чистих страхових премій, %	79,3	73,5	69,8

Окрім пасивної поведінки страхових компаній на розвиток українського страхового ринку також негативно впливає і регуляторний фактор – це прописаний механізм інвестування в інші галузі економіки за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України, а також низка суб'єктивних обмежень, на кшталт: низький попит споживачів страхових послуг, невисокий рівень культури страхування тощо.

Неповний список перелічених вище обмежень, на жаль, суттєво, але негативно впливає на розвиток страхового бізнесу в Україні в цілому та посилення його ролі в інвестиційній діяльності зокрема. Кошти, які залучаються страховими компаніями, продовжують бути короткостроковими, що аж ніяк (власне з досвіду українських банків) не сприяє розширенню можливостей довгострокового проектного фінансування [7, с. 44], а з тим, що не дозволяє повністю використати потенціал страхових компаній виступати ефективним інституційним інвестором.

Звичайно, окрім так званих системних обмежень, для ефек-

тивного управління активами та здійснення прибуткового фінансування інвестиційних проектів страхові компанії мають і свої власні інституційні обмеження, як-то невідповідність людських ресурсів наявним потребам. Вочевидь, для ефективного розміщення коштів потрібні висококваліфіковані фахівці, які перфектно володіють сучасними методами аналізу інвестиційних проектів, економічної ефективності тощо. Але тут Україна не є унікальною, а європейські страхові компанії, стикнувшись з аналогічними проблемами, відпрацювали механізми аутсорсингу – залучення незалежних компаній, які спеціалізуються на управлінні активами, використовуючи їх кадровий потенціал для оцінки, фінансування, управління і моніторингу проекту [9, с. 13-15]. Але можливості цього методу на теренах України, на нашу думку, потребують подальшого детального вивчення.

Отже, зважаючи на вище окреслені проблеми розвитку українського фінансового сектору, вважаємо за доцільне наголосити на таких висновках, сформулювати рекомендації і визначити напрямки подальших досліджень.

1. Розглянувши структуру ВВП за останні роки, де значна частка відводиться послугам і торгівлі, варто наголосити на необхідності більш ґрунтового дослідження можливостей подальшого розвитку сфери послуг в цілому, так і сфери фінансових послуг зокрема.

2. Нехватка інвестиційних ресурсів, зокрема довгострокових, незважаючи на значний науковий доробок і напрацьований досвід, залишається і на цей час ключовою для України. Перехід до проектного фінансування в економіці України хоч і не підлягає сумніву, породжує низку проблем, що вивчені недостатньо глибоко, потребують подальшої деталізації і глибокого системного і порівняльного аналізу.

3. Наявні можливості банківської системи хоч і були розширені протягом 5 років, але надто далекі від найкращих оцінок, і, на жаль, не можуть адекватно задовольнити широкі потреби реального сектору в довгострокових фінансових ресурсах. Суттєвий потенціал "невиведених з тіні" заощаджень дає можливість наголосити на необхідності проведення чіткої, зрозумілої, виваженої і послідовної монетарної політики НБУ, що, на нашу думку, сприятиме утвердженню стабільного функціонування банківської системи, розширенню спектру банківських послуг, підвищення їх якості тощо, що, в свою чергу, матиме опосередкований позитивний вплив на підвищення довіри до української банківської системи. Звичайно, методи, що їх може використовувати НБУ, можуть слугувати предметом подальших досліджень.

4. Аналіз сучасного стану розвитку небанківських фінансово-кредитних установ в Україні, на нашу думку, дає можливість підкреслити провідну роль страхових компаній в подальшому поширенні проектного фінансування в Україні. На жаль, на сьогодні страхові компанії, через системні та інституційні обмеження, не спроможні адекватно використовувати наявні вільні ресурси. У цьому контексті варто було б детальніше проаналізувати міжнародний досвід, що також може стати предметом вивчення.

5. Навіть за сучасних умов використання наявних чистих страхових премій страховиків потребує перегляду: відхід від отримання пасивного доходу від короткострокових депозитів у комерційних банках на користь активних інвестиційних операцій – фінансування проектів у реальному секторі.

Література

1. Габідулін І. Посередники та їх роль у розвитку банківсько-страхового бізнесу // Фінансовий ринок України. – 2008. – № 2. – С. 22-24.

2. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 9 місяців 2007 р. – <http://www.dfp.gov.ua/>

3. Діяльність небанківських фінансових установ у 2006 році. // Фінансовий ринок України. – 2007. – № 5-6. – С. 36-49.

4. Економічна енциклопедія: У трьох томах / Ред. кол. СВ. Мочерний та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – 357 с.

5. Законом України "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 р. із змінами і доповненнями, <http://www.rada.gov.ua>

6. Ільченко-Сюйва Л.В. "Ринок фінансових послуг в Україні: проблеми і перспективи розвитку" // Вісник НАДУ. – 2007. – № 4. – С. 93-100.

7. Ліпчинський Я. О. Конкурентоспроможність сектору страхових послуг України // Економіка та держава. – 2007. – № 2. – С. 42-45.

8. Національний банк України – офіційна веб-сторінка – www.bank.gov.ua

9. Оксанич С. Управління активами страхової компанії // Фінансовий ринок України. – 2007. – № 10. – С. 13-15.

10. Структура зобов'язань банків за 2007 рік // Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 35-38.

Яворська Т. В.,

асистент Львівського національного університету імені Івана Франка

ІНОЗЕМНЕ СТРАХОВЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ

Досліджено сутність іноземного страхового підприємництва, визначено головні його суб'єкти. Виявлено особливості розвитку іноземного страхового підприємництва в Україні та його перспективи.

The essence of foreign insurance enterprise and its main subjects are studied. The peculiarities of foreign insurance enterprise development and its perspectives are gives.

Джерелом фінансування національної економіки та підвищення капіталізації вітчизняного страхового бізнесу є іноземний капітал. Його ефективність для економіки країни визначатиметься формою, обсягами та умовами залучення, а також державним регулюванням. На сучасному етапі посилюються тенденції залучення іноземного капіталу у страховий бізнес України. Тому важливо розкрити сутність та визначити місце іноземного страхового підприємництва на фінансовому ринку України.

Складність і стратегічна значимість цієї проблеми активізувала її вивчення серед науковців та обговорення на сторінках низки газет та журналів. Зокрема, нині фінансова наука не дає тлумачення поняття іноземного страхового підприємництва (іноземний страховий бізнес), а в більшій мірі вивчається вплив іноземного капіталу на страховий ринок України і використовуються поняття іноземний капітал, страхова компанія з іноземним капіталом, іноземна страхова компанія тощо [1; 2; 3].

У зв'язку з цим основні завдання наукової статті полягають у розкритті змісту іноземного страхового підприємництва, визначенні головних його суб'єктів, виявленні особливостей впливу іноземного капіталу на вітчизняний страховий бізнес.

Під іноземним страховим бізнесом розуміємо участь іноземного інвестора у страховому бізнесі приймаючої країни. Тобто це діяльність суб'єкта страхового підприємництва іноземної